

**ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΟΔΟΜΙΤΙΚΗΣ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ**

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΣΟΔΟΜΙΤΙΚΗΣ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ἀφιεροῦται εἰς τὴν μακαρίαν ψυχὴν
τοῦ ἀοιδίου Διδασκάλου μου
F. - MARIE ABEL,
ἐπιφανοῦς βιβλικοῦ τοπογεωγράφου,
Καθηγητοῦ ἐν τῇ Γαλλικῇ Βιβλικῇ
καὶ Ἀρχαιολογικῇ Σχολῇ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Εἰς τὸ ἐντυπωσιακὸν χωρίον τοῦ Δευτερονομίου 29, 22¹, ὅπου, εἰς δραματικὸν τόνον, γίνεται μνεία τῆς τρομακτικῆς καταστροφῆς καὶ ὄλοσχεροῦς ἐξαφανίσεως τῶν παναρχαίων βιβλικῶν πόλεων Σοδόμων καὶ Γομόρρας², μνημονεύονται ὡς ἐξολοθρευθεῖσαι ὁμοῦ μετ' αὐτῶν καὶ αἱ ὄμοροι τούτων ἀλλ' ὀλιγώτερον γνωσταὶ πόλεις Ἄδαμ³ καὶ Σε-

1. Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην γίνονται κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ἑβδομήκοντα (ἐφεξῆς καὶ Ο'). Εἰς ὅσας δὲ περιπτώσεις ὑπάρχουν διαφοραὶ, ὡς πρὸς τὴν ἀρίθμῃσιν, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ μασωριτικοῦ ἔβραϊκοῦ, τίθενται ἐντὸς παρενθέσεως καὶ αἱ κατὰ τὸ τελευταῖον παραπομπαί.

2. Ἡ συνηθετέρα σημερινὴ γραφὴ τῆς λέξεως ταύτης εἶναι «(τά) Γόμορρα», ἐξ ἧς καὶ ἡ γνώριμος καὶ παροιμιώδης λαϊκὴ ἔκφρασις «Σόδομα καὶ Γόμορρα», ἡ ὁποία ἀπαντᾷ, βεβαίως, καὶ πρότερον ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, ὡς ἐν Γέν. 13,10. 19,24. Ἠσ. 13,19. Ἱερ. 27(50), 40,29(49), 18. Ἀμώς 4,11 καὶ Ἰουδ. 7.

3. Ἡ πόλις αὕτη γράφεται οὕτως εἰς τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν καὶ πολλοὶ ξένοι καὶ μάλιστα καὶ σύγχρονοι ἐρμηνευταί, γράφοντες ἐν προκειμένῳ Adama. Τὸ ἀντίστοιχον ἔβραϊκόν, ὅμως, ἔχει Ἄδμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἢ ἀκριβεστέρα μεταγραφή τούτου, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ἡ ὀρθότερα ὀνομασία τῆς ἐν λόγῳ πόλεως.

βωείμ⁴, χωρίς, όμως, να υπάρχει οιαδήποτε άγιογραφική πληροφορία, σχετική προς μίαν τοιαύτην καταστροφήν τῶν δύο τελευταίων αὐτῶν πόλεων. Εἰς δύο δὲ ἄλλας περιπτώσεις καὶ συγκεκριμένως εἰς τοὺς στίχους 2 καὶ 8 τοῦ 14ου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως, προστίθεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν τεσσάρων αὐτῶν πόλεων καὶ μία πέμπτη, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Βαλάκ (Bela'), μετονομασθεῖσα βραδύτερον Σηγώρ⁵, ἧτοι Μικρά⁶, ἔβραϊστὶ Tso'ar⁷, ἐξ ἧς καὶ τὰ Ζογόρ, Ζόγορα, Σήγωρ καὶ Σηγώρ τῶν Ο' καὶ τὰ παρόμοια μὲ τὰς πολλαπλὰς τοῦ ἐν λόγῳ ὀνόματος παραλλαγὰς, τὰς ἀπαντῶσας εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς⁸. Διὰ τῆς πέμπτης ταύτης πόλεως συμπληροῦται ὁ σχηματισμὸς μᾶς ἐδαφικῆς ὁμοσπονδίας, γνωστῆς ὡς Σοδομικῆς Πενταπόλεως⁹.

Εὐλογον ἀπορίαν προκαλοῦν συναφῶς καὶ αἱ ἐξῆς σημαντικαὶ διαπιστώσεις: Εἰς διάφορα ἄλλα, ἐπίσης παλαιοδιαθηκικά, χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται πάλιν τό, ἀπὸ συγκλονιστικῆν ἀναστάτῳσιν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως προκληθέν, δραματικὸν τοῦτο γεγονός τῆς κα-

4. «Θεῖον καὶ ἄλα κατακεκαυμένον, πᾶσα ἡ γῆ αὐτῆς οὐ σπαρήσεται οὐδὲ ἀνατελεῖ, οὐδὲ μὴ ἀναβῆ ἐπ' αὐτὴν πᾶν χλωρόν, ὥσπερ κατεστράφη Σόδομα καὶ Γόμορρα, Ἄδαμὰ καὶ Σεβωείμ» (κατ' ἄλλην γραφὴν Σεβωίμ), «ἄς κατέστρεψε Κύριος ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ».

5. «Ἐποίησαν πόλεμον μετὰ Βαλλὰ βασιλέως Σοδόμων καὶ μετὰ Βαρσὰ βασιλέως Γομόρρας καὶ μετὰ Σενναὰρ βασιλέως Ἄδαμὰ καὶ μετὰ Συμοβὸρ βασιλέως Σεβωείμ, καὶ βασιλέως Βαλάκ (αὕτη ἐστὶ Σηγώρ)» (στίχ. 2). Βλ. ἐπίσης καὶ «ἐξῆλθε δὲ βασιλεὺς Σοδόμων καὶ βασιλεὺς Γομόρρας καὶ βασιλεὺς Ἄδαμὰ καὶ βασιλεὺς Σεβωείμ καὶ βασιλεὺς Βαλάκ (αὕτη ἐστὶ Σηγώρ) καὶ παρετάξαντο αὐτοῖς εἰς πόλεμον ἐν τῇ κοιλάδι τῆ ἀλυκῆ» (στίχ. 8).

6. «Ἴδου ἡ πόλις αὕτη ἐγγὺς τοῦ καταφυγεῖν με ἐκεῖ, ἡ ἐστὶ μικρά, καὶ ἐκεῖ διασώθησομαι· οὐ μικρὰ ἐστὶ; ... Διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐκείνης Σηγώρ» (Γέν. 19,20-22).

7. Ὁ ἔβραϊσὸς ἱστορικὸς Φλάβιος Ἰώσηπος ἔχει ἐν προκειμένῳ «Ζοώρ ἔτι καὶ νῦν λέγεται· καλοῦσι γὰρ οὕτως ἔβραιοὶ τὸ δλίγον» (*Ἰουδαϊκῆ Ἀρχαιολογία*, ἐκδ. Β. Niese Berolini MCMLV, I,11,4).

8. Βλ. καὶ F.-M. Abel, *Géographie de la Palestine*, tome II, *Géographie politique. Les villes*. Troisième édition, Paris 1967, σελ. 466 (Études Bibliques).

9. Ἡ Πεντάπολις αὕτη φέρει, ἀσφαλῶς, εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὴν Δεκάπολιν τῆς Καινῆς Διαθήκης (βλ. Μάρκ. 5,20,7,31 κ.λπ.).

ταρρεύσεως καὶ τοῦ καταποντισμοῦ τῶν προαναφερθεισῶν πόλεων¹⁰, ἢ γίνεται, ἔστω, ἀπλοῦς ὑπαινιγμὸς εἰς αὐτό, δὲν μνημονεύονται ὅλαι αἱ πόλεις αὐταί. Εἰς τινὰς περιπτώσεις μνημονεύονται μόνον αἱ δύο πρῶται ἐξ αὐτῶν, ἦτοι τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γομόρρα¹¹, ἢ προστίθενται μετ' αὐτὰς φράσεις τινές, ὡς «καὶ τὰς ὁμορούσας αὐταῖς»¹², ἢ «καὶ αἱ πάροικοι αὐτῆς»¹³ κ.λπ., πρὸς δὴλωσιν, προφανῶς, τῶν ἐν λόγῳ γειτονικῶν πόλεων ἢ περιοχῶν, γενικῶς καὶ ἀορίστως, ἀλλ' ὅπως οἰκιστὴς ἐνδεικτικῶς περὶ αὐτῶν. Ἄλλοτε δὲ πάλιν μνημονεύεται ἡ πρώτη ἐκ τῶν δύο τούτων, ἦτοι ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἡ πόλις τῶν Σοδόμων¹⁴, μνημονευομένων, ὅμως, εἰς τινὰς περιπτώσεις, καὶ «τῶν θυγατέρων αὐτῆς», ἦτοι τῶν ὁμόρων καὶ πάλιν πόλεων ἢ περιοχῶν¹⁵.

Σημαντικὴ εἶναι, ὡσαύτως, καὶ ἡ διαπίστωσις, ὅτι εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ὡσηὲ 11,8, ὅπου γίνεται ὑπαινικτικός, τρόπον τινά, λόγος περὶ τοῦ αὐτοῦ συγκλονιστικοῦ γεγονότος, ἀντὶ νὰ μνημονευθοῦν, ὡς θὰ ἦτο φυσικὸν καὶ θὰ ἀνέμενέ τις, αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γομόρρα, ἀναφέρονται αἱ Ἄδαμὰ καὶ Σεβωεῖμ καὶ μάλιστα μόναι αὐταί¹⁶. Κατὰ τὸ χωρίον

10. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασίᾳ παρατιθεμένων ἢ καὶ ἀπλῶς μνημονευομένων ἀγιογραφικῶν χωρίων καθίσταται ἐμφανές, ὅτι κατὰ τὴν παναρχαίαν παλαιοδιαθηκικὴν παράδοσιν, ἢ διὰ πυρὸς καὶ θείου συγκλονιστικῆς καταστροφῆς τῶν πόλεων τούτων προήλθεν ὡς ποινὴ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν κραυγαλέαν ἀνηθικότητα καὶ διὰ τὰς παρὰ φύσιν ἀσελγείας τῶν κατοίκων των. Οὗτοι παρέμειναν γνωστοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ὡς τύποι τῆς γενετησίου ἀνωμαλίας (Σοδομίται κ.λπ.) καὶ τῆς ἔνεκα ταύτης ὄλοσχεροῦς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως, τὰς ὁποίας περιγράφουν οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὡσαύτως καὶ αἱ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἀπαντῶσαι μαρτυρίαι ἐπιβεβαιοῦν, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ πόλεις ἦσαν, πράγματι, διεφθαρμένοι, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο κατεστράφησαν διὰ τῆς, ὡς ἄνω, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιβληθείσης ποινῆς.

Ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ τρομακτικὴ αὕτη καταστροφή προεκλήθη ἀπὸ σφοδρότατον σεισμόν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀνάφλεξις ἀσφάλτου, πετρελαίου, θείου καὶ ἄλλων στοιχείων εἰς τὸ ὑπέδαφος τῆς περιοχῆς τῆς Πενταπόλεως, ἢ ὁποία κατεκλύσθη βραδύτερον ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, τῆς γνωστῆς καὶ ὡς Ἀσφαλτίτιδος λίμνης.

11. Βλ. Ἦσ. 1,9-10,13,19. Ἀμὼς 4,11. Σοφ. 2,9. Πρβλ. καὶ Γέν. 13,10. Ἰερ. 23, 14.

12. Βλ. Ἰερ. 27(50), 40.

13. Βλ. Ἰερ. 29(49), 18.

14. Βλ. Γέν. 18,22,26. Ἦσ. 3,9. Θρῆν. 4,6. Πρβλ. καὶ Γέν. 13,13. Ἰεζ. 16,49,56.

15. Βλ. Ἰεζ. 16,46,48, 53, 55.

16. «Τὶ σε διαθῶμαι, Ἐφραῖμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραήλ; τί σε διαθῶ; ὡς Ἄδαμὰ θήσομαι σε καὶ ὡς Σεβωεῖμ;».

τοῦτο, περίλυπος ὁ εὐαίσθητος προφήτης Ὡσηέ, ὁ καὶ οὕτω καλούμενος προφήτης τῆς ἀγάπης, λέγει ὅτι ὁ Γιαχβέ, ὁ ὁποῖος τρέφει ἰδιαιτέρως καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην πρὸς τὸν περιούσιον αὐτοῦ λαόν, τὸν ἰσραηλιτικόν, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν τιμωρήσῃ καθ' οἷον τρόπον ἐτιμώρησε τὴν Ἄδαμὰ καὶ τὴν Σεβωείμ, καταστρέψας ἀνεπανορθώτως αὐτάς. Καὶ διαπιστῶν, ὁ Θεός, τὴν πολλαπλῶς ἐκδηλουμένην ἠθικὴν κατάπτωσην τοῦ λαοῦ του, διερωτᾶται, ἀνθρωποπαθῶς τρόπον τινά, πῶς νὰ τὸν μεταχειρισθῇ· νὰ τὸν προστατεύσῃ¹⁷, ἢ νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὅπως ἀκριβῶς ἐτιμώρησε τὴν Ἄδαμὰ καὶ τὴν Σεβωείμ;¹⁸. Εἶναι ὀφθαλμοφανές, ὅτι ἐνταῦθα ἀγνοοῦνται πλήρως τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γομόρρα.

Αἱ αὐτόχρημα περιέργοι αὗται διαπιστώσεις εἶναι ἐπόμενον νὰ προκαλοῦν τὸ ἐρευνητικὸν ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διὰ τοῦτο ἐνδείκνυται νὰ ἐξετασθοῦν ἐπιμελῶς τὰ ἐν μέρει ἀσυμβίβαστα ἀλλ' ἄλλως πὼς σχετιζόμενα μεταξὺ τῶν κείμενα, ἐν ᾧ μέτρῳ, βεβαίως, καθίσταται τοῦτο ἐφικτόν, προκειμένου νὰ διαφωτισθῇ τὸ προκῦπτον πρόβλημα καὶ νὰ συναχθοῦν τὰ ἀπαραίτητα συμπεράσματα, λαμβανομένων πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πορισμάτων τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν. Καὶ ἐν πρώτοις εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀναφερθῶμεν δι' ὀλίγων βασικῶν καὶ διαφωτιστικῶν στοιχείων εἰς τὴν ἐδαφικὴν ὁμοσπονδίαν τῆς μνημονευθείσης καὶ ἀπασχολούσης ἡμᾶς ἐνταῦθα Πενταπόλεως.

* * *

Ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πεντάπολις» ὑφίσταντο ἀνὰ τὸν κόσμον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς ἐπίσης καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, πολλαὶ ἐδαφικαὶ ὁμοσπονδίαι. Αὗται ἀπετελοῦντο κυρίως ἐκ πέντε τοῦλάχιστον βασικῶν πόλεων. Τοιαῦται ὁμοσπονδίαι ὑπῆρχον καὶ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ δὴ α') ἐν τῷ νοτιῷ τμήματι τῆς πάλαι ποτὲ κατοικουμένης

17. Ἡ ἔννοια ἐνταῦθα τοῦ κειμένου τῶν Ο', διὰ τοῦ «ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραήλ;», διαφέρει ἐκείνης τοῦ μασωριτικοῦ ἐβραϊκοῦ, ἔχοντος περίπου «πῶς νὰ σὲ τιμωρήσω, Ἰσραήλ;».

18. Πρβλ. καὶ A. Deissler, *Zwölf Propheten (Hosea-Joel-Amos)*, Dritte Auflage, Würzburg 1992, σελ. 51 (Die Neue Echter Bibel: Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung).

περιοχῆς τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, πρὸ τῆς τρομερᾶς καθιζήσεως τὴν ὁποῖαν ὑπέστη ἢ ἐν λόγῳ περιοχῆ καὶ πρὸ τοῦ ἐν συνεχείᾳ καταποντισμοῦ της, καὶ β') ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ περιοχῇ τῆς παλαιστίνης γῆς, ἐν τῇ ὁποῖα ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ, ἀπὸ τοῦ 1200 π.Χ. περίπου, σφοδρῶς καὶ συνεχῶς κατὰ τῶν ἐμπεριστάτων τότε Ἑβραίων ἐπιτιθέμενοι Φιλισταῖοι. Πενταπόλεις ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης, ὡς π.χ. ἐν Θράκῃ, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Βορείῳ Ἀφρικῇ κ.ά. Ἐκεῖνη ἢ ὁποῖα ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν παροῦσαν ἐρευνητικὴν ἐργασίαν εἶναι ἡ πρώτη ἐκ τῶν μνημονευθειῶν, ἣτις τυγχάνει γνωστὴ καὶ ὡς «Πεντάπολις τῆς Παλαιστίνης» ἢ «τοῦ Ἰορδάνου» ἢ καὶ ἄλλως «Σοδομιτικῇ». Αὕτη ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν προμνησθειῶν πόλεων Σόδομα, Γομόρρα, Ἄδαμ, Σωβωεὶμ καὶ Βαλάκ. Αἱ πέντε αὗται πόλεις ἔκειντο ἐν τῇ προαναφερθείσῃ περιοχῇ, πιθανῶς δὲ –καὶ εἰδικώτερον– ἐκεῖ ὅπου εὕρισκονται σήμερον αἱ νοτιοανατολικαὶ ὄχθαι τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης¹⁹. Ὁ ἐπακριβὴς ἐντοπισμός, ὅμως, μᾶς ἐκάστης ἐξ αὐτῶν δὲν καθίσταται εὐχερῆς.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Πεντάπολις ἀναφέρεται ἐν Σοφ. Σολ. 10, 6-8 ὡς ὄλοσχερῶς καταστραφεῖσα διὰ πυρός. Εἶναι, ὅμως, γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητά διεσώθη ἐκ τοῦ ὀλέθρου ἐκείνου ἡ μικρὰ καὶ ἄσημος πόλις Σηγῶρ, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶχε καταφύγει ὁ Λῶτ, κατόπιν ἱκετευτικῆς παρακλήσεώς του πρὸς τὸν Κύριον (ἢ πρὸς τοὺς ἀγγέλους Αὐτοῦ)²⁰, διασωθεὶς καὶ αὐτὸς ἐκεῖ μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του²¹. Προφανῶς, ὁ Λῶτ ἐξήτησε, δεόμενος τοῦ Κυρίου («δέομαι, Κύριε»), νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ταπεινὴν Σηγῶρ, τὴν ὁποῖαν ἐπέλεξεν ὁ ἴδιος ὡς τόπον καταφυγῆς του, ὡς ἄσυλον πόλιν, τρόπον τινά, καὶ φυγαδευτήριον. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζεται καὶ ἀποκαλεῖ αὐτὴν «μικρὰν» δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐξηκριβωμένος. Ἴσως ἐνόμιζεν, οὗτος, ὅτι ἐπειδὴ ἦτο μικρὰ εἰς ἕκτασιν καὶ εἰς πληθυσμόν, ἢ Σηγῶρ, θὰ ἦσαν μικραὶ ἢ διαφθορὰ καὶ αἱ ἐν γένει ἁμαρτίαι της, συγκρινόμεναι πρὸς ἐκείνας τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, καὶ ὅτι οὕτω δὲν θὰ προεκάλουν τὴν θεῖαν ὀργὴν καὶ τὴν μέχρις ὄλοσχε-

19. Βλ. καὶ K. Elliger, *Pentapolis*, ἐν *Biblich-Historisches Handwörterbuch*, Dritter Band, Göttingen 1966, στήλ. 1412.

20. Βλ. Γέν. 19,18: «Εἶπε δὲ Λῶτ πρὸς αὐτοὺς· δέομαι, Κύριε...».

21. Βλ. καὶ Γέν. 19,20-25.

ροῦς καταστροφῆς σκληρὰν τιμωρίαν τῆς²². Πάντως, εἶναι ἐμφανῆς ἐνταῦθα ἡ προσπάθεια τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως νὰ ἐξηγήσῃ διὰ ποῖον λόγον ἡ πόλις αὕτη ὠνομάσθη «Μικρά»²³. Ὁ Westermann, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὡς ἄνω παράκλησιν τοῦ Λώτ, ὑπενθυμίζει ἐν πατροπαράδοτον θέμα, τὸ ὁποῖον θίγεται ὑπὸ τοῦ Ἄμωσ ἐν 7,3-5, σχετικῶς πρὸς αἴτημα τοῦ προφήτου τούτου, νὰ ἀποτραπῆ ἡ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή, ἐκ τῆς ὁποίας ἠπειλεῖτο σοβαρῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ὁ Ἰσραήλ²⁴.

Τὰ ὅσα ἀφοροῦν εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως ἀναφέρονται εἰς ἐν χωρίον τῆς Γενέσεως, ὅπου, ὅμως, μνημονεύονται ὀνομαστικῶς μόνον τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γομόρρα καὶ ἡ πέριξ αὐτῶν περιοχὴ²⁵. Ἡ μαρτυρία δὲ αὕτη ἀπαντᾷ παρομοίως καὶ εἰς ἐν ἄλλο χωρίον, ἐπίσης τῆς Γενέσεως, ὅπου γίνεται σχετικὴ ἀναφορὰ πάλιν εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἰδίας τρομερᾶς καταστροφῆς²⁶. Προηγουμένως ἀναφέρεται εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον, ὅτι ἡ ἀπασχολοῦσα ἡμᾶς περιοχὴ, κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον

22. Οὕτω φρονοῦν οἱ ἡμέτεροι ἐρμηνευταὶ ἀοίδιμος π. Ι. Γιαννακόπουλος (βλ. *Ἡ Γένεσις*, β' ἐκδοσις ἐπιρρυθμιμένη καὶ βελτιωμένη, Ἀθήναι 1960, σελ. 153-154 [Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ὁ. Κείμενον-Ἑρμηνευτικὴ Παράφρασις-Σχόλια-Προβλήματα-Χάρται]) καὶ π. Ι. Φούντας (βλ. *Γένεσις*, Πειθαίεὺς 1985, σελ. 266 [Μελέτη Παλαιᾶς Διαθήκης]). Ὁ Holzinger ἀποδίδει εἰς τὸ σχετικὸν χωρίον ἄλλην τινὰ ἔννοιαν (βλ. *Das Erste Buch Mose oder die Genesis*, ἐν E. Kautzsch-A. Bertholet, *Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, Erster Band, Darmstadt 1971, σελ. 40 [Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τοῦ 1922]).

23. Βλ. καὶ H. Gunkel, *Die Urgeschichte und die Patriarchen (Das Erste Buch Moses)*, Göttingen 1911, σελ. 157 (Die Schriften des Alten Testaments). Πρὸβλ. καὶ C. Westermann, *Genesis*, 2. Teilband, Gen. 12-36, Neukirchen 1981, σελ. 371 (Biblischer Kommentar).

24. «Μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ... Κύριε, κόπασσον δὴ τὴν ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός ἐστιν».

25. «Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γομόρρα θεῖον, καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐξ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν περιχώρον καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ πάντα τὰ ἀνατέλλοντα ἐκ τῆς γῆς» (19,24-25). Κατὰ τὸν Westermann, εἰς τὸ δίστιχον τοῦτο ἔχουν συνενωθῆ μεταξὺ των διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὴν καταστροφὴν ταύτην βιβλικοῦ κειμένου (βλ. ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 373).

26. «Καὶ ἐπέβλεψεν» (ἐνν. ὁ Ἄβραάμ) «ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ Γομόρρας καὶ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς τῆς περιχώρου καὶ εἶδεν, καὶ ἰδοὺ ἀνέβαινε φλόξ ἐκ τῆς γῆς, ὡσεὶ ἄτμις καμίνου» (19,28).

εἰσέτι καταστροφῆ καὶ ἐξαφανισθῆ αἱ ὡς ἄνω δύο πόλεις, ἦτο εὐφωρωτάτη²⁷. Ἐπρόκειτο δηλαδή περὶ μιᾶς λίαν παραγωγικῆς καλλιεργησίμου ἐκτάσεως, ἡ ὁποία ἐποτίζετο «ὡς ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ» καὶ ἦτο γόνιμος ὡς ἡ πεδιάς τοῦ Νείλου ποταμοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Αὐτὴν τὴν καρποφόρον καὶ πλουσίαν περιοχὴν ἐπέλεξεν ὁ Λῶτ, διὰ τὰ ἐγκατασταθῆ, μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ θείου του, Ἀβραάμ· ἀποχωρισμὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπόμενον καὶ ἀναπόφευκτον τὰ ἐπέλεξε, κατόπιν τῶν σημειουμένων συνεχῶν διαμαχῶν μεταξὺ τῶν ποιμένων τοῦ Λῶτ καὶ ἐκείνων τοῦ Ἀβραάμ, διὰ τὴν διεκδίκησιν τῆς χρήσεως, κυρίως, τῶν ἀναγκαιούτων αὐτοῖς βοσκοτόπων, μετὰ τῶν ἀπαραιτήτων πηγῶν ὑδάτων²⁸.

Περὶ τῆς παρομιώδους διαφθορᾶς τῶν κατοίκων τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας γίνεται σαφῆς καὶ εὐθύς λόγος κυρίως εἰς τὴν Γένεσιν²⁹, ἐμμέσως δὲ καὶ ἐν μέρει καὶ εἰς τὸ Δευτερονόμιον³⁰. Ὡς πρὸς τὴν τρομερὰν καὶ φρίκην προκαλοῦσαν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν αἱ δύο αὐταὶ πόλεις μετὰ τῶν περιχώρων αὐτῶν, δεόν τὰ λεχθῆ, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς καὶ ὁ Ἱερεμίας ἐν 27(50),40 καὶ ἐν 29(49),18, προφητεύων περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Βαβυλωνῶνος³¹ καὶ τῆς Ἰδουμαίας³², ἀντιστοιχῶς. Οὗτος δὲ ἐν τῷ χωρίῳ 23,14 παραβάλλει τοὺς ἐν ἁμαρτίαις διαβιοῦντας ψευδοπροφήτας τῆς Ἱερουσαλήμ πρὸς τοὺς βαρέως νοσοῦντας ἠθικῶς καὶ αὐτόχρημα μέ-

27. «Καὶ ἐπάρας Λῶτ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἐπεῖδε πᾶσαν τὴν περιχώρον τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι πᾶσα ἦν ποτιζομένη –πρὸ τοῦ καταστρέψαι τὸν Θεὸν Σόδομα καὶ Γομόρρα–, ὡς ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἡ γῆ Αἴγυπτου, ἕως ἐλθεῖν εἰς Ζόγορα» (13,10).

28. «Καὶ ἐξελέξατο ἐαυτῷ Λῶτ πᾶσαν τὴν περιόικον τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἀπῆρε Λῶτ ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ διεχωρίσθησαν ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἀβραμ δὲ κατώκησεν ἐν γῆ Χαναάν, Λῶτ δὲ κατώκησεν ἐν πόλει τῶν περιχώρων καὶ ἐσκήνωσεν ἐν Σοδόμοις» (13, 11-12. Βλ. καὶ στίχ. 2 ἑξ.).

29. «Εἶπε δὲ Κύριος· κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρὸς με, καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα» (18, 20. Βλ. καὶ 19,13).

30. «Ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἢ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας» (32,32).

31. «Καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γομόρρα καὶ τὰς ὁμορούσας αὐταῖς, εἶπε Κύριος, οὐ μὴ κατοικήσει ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ οὐ μὴ παροικήσει ἐκεῖ υἱὸς ἀνθρώπου».

32. «Ὡσπερ κατεστράφη Σόδομα καὶ Γομόρρα καὶ αἱ πάροικοι αὐτῆς, εἶπε Κύριος παντοκράτωρ, οὐ μὴ καθίσει ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ οὐ μὴ κατοικήσει ἐκεῖ υἱὸς ἀνθρώπου».

χρῆς ἐκφυλισμοῦ διεφθαρμένους κατοίκους τῶν δύο ἀπαισίων τούτων πόλεων³³. Ὡσαύτως καὶ ὑπ' ἄλλων μεγάλων καὶ γνησίων προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐμφανίζονται αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος δύο πόλεις ὡς τοῦτ' αὐτὸ τύποι τῆς αἰσχρότητος, τῆς διαφθορᾶς καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ³⁴.

Ἐξ ἄλλου, ὑπὸ τοῦ Ἀμώς³⁵ γίνεται λόγος ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον περὶ ἐξολοθρεύσεως τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας³⁶. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σοφονίας, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Μωαβίτας καὶ τοὺς Ἀμμωνίτας, τῶν ὁποίων τὴν τύχην προβλέπει ὡς παρεμφερῆ πρὸς ἐκείνην, τὴν οἰκτρᾶν, τῶν κατοίκων τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας³⁷, ὁμιλεῖ κατὰ παρόμοιον τρόπον, χρησιμοποιῶν τὴν γνωστὴν εἰκόνα ἐκ τῆς καταστροφῆς, τοῦ ὀλέθρου καὶ τῆς ὀλοσχεροῦς ἐξαφανίσεως τῶν δύο τούτων τραγικῶν πόλεων. Παραπλήσιά τινα λέγει καὶ ὁ Ἡσαΐας περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς ἐποχῆς του, τοὺς ὁποίους παρομοιάζει πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος δύο καταστραφεισῶν πόλεων³⁸. Παραβάλλει δὲ πρὸς αὐτὰς καὶ τὴν Βαβυλῶνα³⁹, περὶ τῆς ὁποίας λέγει ἀπειλητικῶς, ὅτι, καίτοι κατέστη ἔνδοξος καὶ ὑπερήφανος πόλις⁴⁰, τῶρα

33. «Καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλήμ ἐώρακα φρικτά, μοιχωμένους καὶ πορευομένους ἐν ψεύδει καὶ ἀντιλαμβάνομένους χειρῶν πονηρῶν τοῦ μὴ ἀποστραφῆναι ἕκαστον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς· ἐγενήθησάν μοι πάντες ὡς Σόδομα καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ὡσπερ Γόμορρα».

34. Βλ. προχείρως ἐν Ἠσ. 3,9. Ἰεζ. 16,46 ἐξ.

35. Κατὰ τὴν Concordance τῶν E. Hatch - H. A. Redpath, τὸ σημειούμενον ἐκεῖ παλαιοδιαθηκικὸν χωρίον 4,11 ἀνήκει εἰς τὸν Ὡσηὲ καὶ ὄχι εἰς τὸν Ἀμώς (βλ. *A Concordance to the Septuagint and the other greek versions of the Old Testament*, Supplement, Nachdruck, Graz-Austria 1975, σελ. 146 [ἐν λ. Σόδομα]). Τοῦτο, ὁμως, εἶναι ἐσφαλμένον (βλ. τὸ παλαιοδιαθηκικὸν κείμενον).

36. «Κατέστρεψα ὑμᾶς, καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς» (4,11).

37. «Μωαβ ὡς Σόδομα ἔσται καὶ οἱ υἱοὶ Ἀμμὼν ὡς Γόμορρα» (2,9).

38. «Καὶ εἰ μὴ Κύριος σαβᾶθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὁμοιωθήμεν» (1,9. Βλ. καὶ στίχ. 10).

39. «Καὶ ἔσται Βαβυλὼν, ἣ καλεῖται ἔνδοξος ὑπὸ βασιλέως Χαλδαίων, ὃν τρόπον κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, οὐδὲ μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν διὰ πολλῶν γενεῶν» (13,19 ἐξ.).

40. Τὸ ἐβραϊκὸν ἔχει, περίπου, «ἡ δόξα τῶν βασιλείων, τὸ ὑπερήφανον καύχημα τῶν Χαλδαίων», ἥτοι ἡ λαμπρὰ ἐκείνη πόλις, ἐν τῇ ὁποῖα πλεῖστα βασιλεία βλέπουν τὴν πρωτεύουσάν των, καὶ ἡ ὁποῖα εἶναι τὸ μεγαλεῖον τοῦ καυχήματος τῶν Χαλδαίων (βλ. καὶ F. Feldmann, *Das Buch Isaias*, Erster Halbband [Kap. 1-39], Münster in Westf. 1925, σελ. 172 [Exegetisches Handbuch zum Alten Testament]).

πλέον «ἤγγικεν ἡ ὥρα»⁴¹, διὰ τὴν καταστροφῆν πλήρως, χωρὶς νὰ καταστῆ ποτὲ δυνατὸν νὰ οἰκοδομηθῆ ἐκ νέου, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη τοῦτο καὶ μὲ τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος δύο ἀτυχεῖς πόλεις.

Εἰς τοὺς Θρήνους τοῦ Ἰερεμίου γίνεται μνεία τῶν ἀνομιῶν τῶν Σοδόμων μόνον⁴², παρατηρεῖται δὲ τοῦτο καὶ παρ' Ἡσαΐα⁴³. Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ μνημονεύει μετ' ἐμφάσεως τῶν ἀνομιῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν Σοδόμων μόνον, καίτοι δὲν παραλείπει νὰ ὀμιλήσῃ καὶ διὰ «τὰς θυγατέρας» τῆς πόλεως ταύτης, ὑπὸ τὰς ὁποίας εἶναι εὐλογον νὰ ἐννοήσῃ τις τὰς πέριξ πόλεις ἢ περιοχάς⁴⁴. Εἰς δὲ τὴν Γένεσιν γίνεται λόγος περὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν Σοδόμων μόνον⁴⁵, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ παλαιδιαθητικὸν βιβλίον γίνεται σποράδην καὶ ἀπλῆ μνεία τῶν δύο πόλεων ὁμοῦ, ἤτοι τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας⁴⁶, καὶ εἰς μίαν περιπτώσιν μάλιστα μνημονεύονται ὁμοῦ μετ' αὐτῶν καὶ αἱ αἰνιγματικαὶ πόλεις Ἀδαμὰ καὶ Σεβωείμ⁴⁷. Εἰς δύο ἄλλας περιπτώσεις, μετὰ τὴν μνείαν καὶ τῶν τεσσάρων αὐτῶν πόλεων, μνημονεύεται καὶ ἡ Βαλάκ, ὡς πέμπτη πόλις τῆς ὁμοσπονδίας τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως⁴⁸. Ἡ ἐν λόγῳ Βαλάκ, ὡς προσελέχθη, ἐμφανίζεται βραδύτερον ὑπὸ τὴν μετονομασίαν Σηγώρ⁴⁹, ὑπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἐγένετο γνωστή, ὡς ἡ μικροτέρα ὄλων τῶν πόλεων τῆς εἰρημένης ὁμοσπονδίας.

Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως ὑπάρχουν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὀλιγάριθμοι σχετικαὶ πληροφορίαι, ὡς αἱ ἐν Γέν. 14, 2, 8, 19, 20-22. Δευτ. 34, 3. Ἦσ. 15, 5. Ἰερ. 31(48)34⁵⁰. Σημειωτέον ὅτι ἐν Γέν. 14, 2 δὲν

41. Ματθ. 26, 45.

42. «Καὶ ἐμεγαλύνθη ἀνομία θυγατρὸς λαοῦ μου, ὑπὲρ ἀνομίας Σοδόμων τῆς κατεστραμμένης ὡσπερ σπουδῆ, καὶ οὐκ ἐπόνεσαν ἐν αὐτῇ χεῖρας» (4,6).

43. «Τὴν δὲ ἀμαρτίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν» (3,9).

44. Βλ. 16,46-55, ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν κατὰ τὴν ἔνδοξον καὶ σωτηριώδη μεσσαικὴν ἐποχὴν.

45. «Οἱ δὲ ἄνθρωποι οἱ ἐν Σοδόμοις πονηροὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ σφόδρα» (13,13. Βλ. καὶ 18,22 ἔξ. 19,4 ἔξ.).

46. Βλ. 14, 10-11, 18, 16, 20. Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὸ μασωριτικὸν ἐβραϊκὸν κείμενον δὲν περιλαμβάνει καὶ τὴν Γομόρραν ἐν 18, 16.

47. Βλ. 10, 19.

48. Βλ. 14, 2, 8 καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας.

49. «Καὶ βασιλέως Βαλάκ (αὕτη ἐστὶ Σηγώρ)» (14, 2. Βλ. καὶ στίχ. 8).

50. Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' καὶ δὴ ἐν Γέν. 13, 10 γίνεται ἐπίσης λόγος περὶ τῆς Σηγώρ, ἀλλ' ὑπὸ τὸ μεταγενέστερον αὐτῆς ὄνομα «Ζόγορα». Ὑπὸ τὸ παρόμοιον δὲ ὄνομα «Ζογόρ» μνημονεύεται ἡ ἰδίᾳ πόλις καὶ ἐν Ἰερ. 31(48), 34.

ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Σηγῶρ, τὸ αὐτὸ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἐν στίχῳ 8. Βεβαίως, ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ στίχῳ παραλείπονται τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἄλλων τεσσάρων πόλεων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Πενταπόλεως. Τοῦτο, ὅμως, εἶναι φυσικὸν νὰ συμβαίη ἐκεῖ (ἐν στίχῳ 8), τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ τέσσαρα ταῦτα βασιλικά ὀνόματα ἔχουν ἀναφερθῆ μόλις προηγουμένως, ἦτοι ἐν στίχῳ 2. Πιθανῶς, λόγῳ τῆς ἀσημότητος τῆς Σηγῶρ, δὲν εἶχεν αὐτὴ ἀξιόλογον καὶ ἀξιωματικόν, ἢ ἄλλως πῶς εὐρυτέρως γνωστόν, ἄρχοντα, καὶ διὰ τοιοῦτόν τινα λόγον δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Δέον, πάντως, νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὸ κείμενον τοῦ 14ου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως ἔχει προκαλέσει δυσχερείας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν του, λόγῳ κυρίως καὶ τῶν μνημονευομένων ἐν αὐτῷ βασιλικῶν προσώπων, ἢ ταυτότητος τῶν ὁποίων δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῆ. Διὰ τοῦτο, ἄλλως τε, τὸ δυσχερὲς αὐτὸ κείμενον θεωρεῖται ὡς ἐν ἐκ τῶν πλέον ἀμφισβητουμένων τῆς Πεντατεύχου⁵¹.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς πόλεως Σηγῶρ οὐδὲν ἀπαντοῦν θετικαὶ καὶ συγκεκριμένα πληροφορία ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αὐτὴ ἔκειτο μόλις εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς περιοχῆς ἣ ὁποία κατεποντίσθη κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, εἰς τὰ σύνορα μεταξὺ Μωὰβ καὶ Ἐδῶμ⁵². Ἐξ ὧν δὲ τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν καὶ ἐξετέθησαν ἤδη ἀνωτέρω, καθίσταται φανερόν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο σημαίνουσα πόλις καὶ ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρουσα πρὸς τὰς τέσσαρας ἄλλας τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως. Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦτο ἀσημὸς καὶ οὐχὶ ἀξία πολλοῦ λόγου, ἀπεκλήθη Σηγῶρ, ἦτοι Μικρά, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν γένει σπουδαιότητα, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὴν πληθυσμιακὴν καὶ τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς ἔκτασιν⁵³. Ὑπῆρξεν, ὅμως, κατὰ τινα τρόπον, ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων ἄλλων πόλεων ἀτυχῆς, διότι δὲν ἐγνώρισε τὴν οἰκτρὰν τύχην αὐτῶν.

51. Βλ. καὶ J. Scharbert, *Genesis*, Kap. 12-50, Würzburg 1986, σελ. 132 (Die Neue Echter Bibel).

52. Βλ. J. Simons, *The Geographical and Topographical texts of the Old Testament*, Leiden 1959, σελ. 404 ἔξ.

53. Ὡς ἀναφέρεται καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν, ὁ κινδυνεύων ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ πυρὸς Λῶτ, συμφώνως πρὸς τὰς ἐκ τῆς Γενέσεως πληροφορίας (19,20-22), ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ἐπιδιώξει του νὰ προφθάσῃ νὰ διασωθῆ, ἐζήτησεν ἐσπευσμένως τὴν ἀδείαν νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἐκεῖ πλησίον πόλιν Βαλάν, τὴν ὁποίαν ἐπιμόνωνς ἐνεφάνιζεν ὡς μικρὰν, καὶ ἔνεκα τούτου ἀπεκλήθη αὐτὴ «Μικρά».

ὧς συνάγεται ἐκ τῶν προλεχθέντων, διεσώθη αὕτη ἐκ τῆς τραγικῆς συμφορᾶς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπλήγησαν ἐκείναι, πρὸς χάριν τοῦ καταφυγόντος εἰς αὐτὴν Λώτ. Τὰ περὶ τῆς καταστροφῆς ὀλοκλήρου τῆς Πενταπόλεως ἐπεκράτησαν, ἴσως, ἐκ τοῦ σχετικοῦ χωρίου τῆς Σοφίας Σολομῶντος 10, 6-8⁵⁴, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς διασωφύσεως ἀλλὰ καὶ κολαζούσης δυνάμεως τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ⁵⁵. Κατὰ τὸν ἱερὸν βιβλικὸν συγγραφέα, ἡ σοφία διέσωσεν ἓνα δίκαιον ἄνθρωπον, τὸν Λώτ (μετὰ τῶν δύο θυγατέρων αὐτοῦ), κατὰ τὴν ἐν ἀπογνώσει ἐσπευσμένην φυγὴν του ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ καταστρεπτικοῦ πυρός, τοῦ, κατ' αὐτόν, ἐξαπολυθέντος ἐξ οὐρανοῦ ἐναντίον τῶν ἀσεβῶν καὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἐκφύλων ἐκείνων κατοίκων τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως⁵⁶. Θὰ πρέπει, ὡσαύτως, νὰ προστεθῆ, ὅτι ὁ μᾶλλον ἄγνωστος συγγραφεὺς τοῦ τρίτου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων ὁμιλεῖ περὶ τῶν Σοδομιτῶν μόνον, διὰ πυρός καὶ θείου παραδειγματικῶς κατακέντων, καὶ οὐδὲν λέγει περὶ τῶν κατοίκων καὶ τῶν τεσσάρων ἄλλων πόλεων τῆς ἐν λόγῳ Πενταπόλεως⁵⁷. Δὲν ἀποκλείεται, ὅμως, ὑπὸ τοὺς Σοδομίτας νὰ ἐννοῆ οὗτος καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς ὁμοσπονδίας. Εἰς τὴν Σοφίαν Σειράχ, ἐξ ἄλλου, γίνεται λόγος «περὶ τῆς παροικίας Λώτ», ἧτοι, προφανῶς, περὶ τῶν ἐν Σοδόμοις συμπολιτῶν τοῦ Λώτ, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς δὲν εὐσπλαχνίσθη, ἀλλ' ἐτιμῶρησε δικαίως⁵⁸.

* * *

Ἦ ἤδη ἐν ἀρχῇ γενομένη διαπίστωσις, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Δευτ. 29,22

54. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι τὸ μοναδικὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, εἰς τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις «Πεντάπολις», προκειμένου ἀκόμη καὶ περὶ τῶν ἐν λόγῳ πέντε πόλεων.

55. Πρβλ. καὶ A. Schmitt, *Weisheit*, Würzburg 1989, σελ 51 (Die Neue Echter Bibel).

56. «Αὕτη» (δηλαδὴ ἡ σοφία) «δίκαιον ἐξαπολυμένων ἀσεβῶν ἐρρύσατο φυγόντα πρὸ καταβάσιον Πενταπόλεως, ἧς ἔτι μαρτύριον τῆς πονηρίας καπνιζομένη καθέστηκε χέρσος, καὶ ἀτελέσιν ὥραις καρποφοροῦντα φυτὰ, ἀπιστούσης ψυχῆς μνημεῖον ἐστηκνῦα στήλη ἀλός...» (Σοφ. Σολ. 10, 6 ἐξ.).

57. «Σὺ τοὺς ὑπερηφανίαν ἐργαζομένους Σοδομίτας, διαδήλους ταῖς κακίαις γενομένους, πυρὶ καὶ θείῳ κατέφλεξας, παράδειγμα» (ἐννοεῖται πρὸς ἀποφυγὴν, πάθημα μάθημα) «τοῖς ἐπιγνομένοις καταστάσας» (2,5).

58. «Οὐκ ἐφείσατο» (ὁ Θεὸς) «περὶ τῆς παροικίας Λώτ, οὐς ἐβδελύξατο διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν» (16,8). Ἄλλα τινὰ καὶ δὴ περισσότερα περὶ τῆς ἐνταῦθα ἐννοίας τῆς «παροικίας Λώτ» δύναται τις νὰ εὔρη ἐν B. Russel, *Die sprüche Jesus', des Sonnes Sirach*, παρὰ E. Kautzsch, *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments*, Erster Band: *Die Apokryphen des Alten Testaments*, 2., unveränderter Nachdruck, Darmstadt 1962, σελ. 308-309.

αί πόλεις Ἀδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ ἀναφέρονται ὡς καταστραφεῖσαι ὁμοῦ μετὰ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, ἐνῶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ὡσηέ 11,8, ὡς καταστραφεῖσαι πόλεις ἀναφέρονται μόνον αἱ δύο πρῶται ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ δύο ἄλλαι, καὶ ὅτι ἀλλαχοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀγνοεῖται ἡ ταυτόχρονος καταστροφή καὶ τῶν τεσσάρων αὐτῶν πόλεων, δέον νὰ τύχη τῆς δεούσης προσοχῆς. Ἐπιβάλλεται δὲ νὰ δοθῇ μία ἐξήγησις διὰ τὴν διαπιστωμένην ἀσυμφωνίαν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν βιβλικῶν κειμένων, σχετικῶς πρὸς τὴν καταστροφήν τῶν αἰνιγματικῶν πόλεων Ἀδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ, ὁμοῦ μετὰ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας. Πιθανὴ ἐξήγησις, ἣτις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ἐπ' αὐτοῦ, εἶναι, κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον, ὅτι ἡ ἐξολόθρευσις τῆς Ἀδαμὰ καὶ τῆς Σεβωεὶμ δὲν θὰ προεκάλεσε τὴν ἰδίαν τρομακτικὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε προκαλέσει ἡ φοβερὰ καὶ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, ἢ ὅτι δὲν θὰ εἶχε, γενικῶς, μεγάλην ἀπήχησιν, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ Ἀδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ ἦσαν πόλεις μικρᾶς ἀκτινοβολίας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως καὶ ὀλιγωτέρον γνωσταὶ ἐκ τῆς βιβλικῆς ἱστορίας.

Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἰς ἄλλην παλαιοδιαθηκικὴν παράδοσιν – πηγὴν βασιζέται ἐν προκειμένῳ ἡ διήγησις περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀδαμὰ καὶ τῆς Σεβωεὶμ ὁμοῦ μετὰ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, καὶ εἰς ἄλλην ἢ διήγησις περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας μόνον⁵⁹. Εἶναι γενικῶς ἀποδεκτὴ σήμερον ἡ ὑπαρξὶς α') τῆς λεγομένης Παχβικῆς παραδόσεως (J), καταγραφείσης, πιθανώτατα, εἰς τὸ νότιον βασίλειον ἢ βασίλειον τοῦ Ἰούδα, κατὰ τὸν 9' π.Χ. αἰῶνα, καὶ καλουμένης, ὡς ἐκ τούτου, νοτίας παραδόσεως, καὶ β') τῆς λεγομένης Ἐλωχεμικῆς παραδόσεως (E)⁶⁰, καταγραφείσης, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὸ βόρειον βασίλειον ἢ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ, περὶ τὰ μέσα τοῦ 11' π.Χ. αἰῶνος, καὶ καλουμένης, ὡς ἐκ τούτου, βορείας παραδόσεως⁶¹. Δὲν ἀμφισβητεῖται πλέον σοβαρῶς ὑπὸ τῶν συγχρόνων παλαιοδιαθηκολόγων, ὅτι εἰς τὰς παλαιοδιαθηκικὰς

59. Πρὸβλ. καὶ H. Holzinger, μν. ἔργ., σελ. 25.

60. Ἄς ὑπενθυμίσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ δύο παραδόσεις-πηγαὶ ὠνομάσθησαν οὕτως, ἔνεκα τῆς χρησιμοποιοῦσέως εἰς μίαν ἐκάστην ἐξ αὐτῶν τοῦ Jahwe ἢ τοῦ Elohim ὡς θεοῦ ὀνόματος.

61. Βλ. γενικῶς καὶ εἰς Ἀ. Χαστούπη, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην*, ἐν Ἀθήναις 1981, σελ. 189-194, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστημονικὰς, ἑλληνικὰς καὶ ξενογλώσσους, Εἰσαγωγὰς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

διηγῆσεις δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἐνιαία, μία καὶ μόνη, παράδοσις - πηγὴ.

Ἄξια οὐχὶ μικρᾶς προσοχῆς τυγχάνει ἐν προκειμένῳ ἡ ἄποψις τοῦ Robinson, ἐρμηνεύοντος ἐμβριθῶς τὸ καιρίον διὰ τὴν παροῦσαν μελέτην χωρίον τοῦ Ὡσηῆ 11,8. Κατὰ τὸν Robinson, αἱ πόλεις Ἄδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ εἰς τὴν βορειοϊσραηλιτικὴν παράδοσιν, τὴν προμνησθεῖσαν Ἐλωχεμικὴν, διαδραματίζουσι τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον παίζουν εἰς τὴν νοτιάν, τὴν ἐπίσης προαναφερθεῖσαν Ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, τὴν Παχβικὴν, τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γομόρρα⁶². Λίαν δὲ ἐπιτυχῶς ποιεῖται οὗτος μνεῖαν ἐνταῦθα καὶ τοῦ σχετικοῦ χωρίου τοῦ Ἡσαίου 1, 9-10⁶³, ὅπου ὁ προφήτης, καλῶν τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν εἰς μετάνοιαν, λέγει ὅτι ἡ χώρα του θὰ ἐξωλοθρευέτο καὶ θὰ ἐξηφανίζετο, ἀκολουθοῦσα τὴν τύχην τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, ἐὰν ὁ Κύριος δὲν ἄφηνε φιλευσπλάχγως ἐν ἐκλεκτὸν κατάλοιπον, διὰ νὰ τὸν διασώσῃ ὡς λαόν, ὡς ἔθνος⁶⁴. Διὰ τὴν ὑπαρξιν δύο παραδόσεων ἐν προκειμένῳ (ἴτοι περὶ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας ἐξ ἑνὸς καὶ περὶ τῶν παραλλήλων πρὸς αὐτὰς πόλεων Ἄδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ ἐξ ἑτέρου), ὀμιλεῖ καὶ δὴ μᾶλλον προσφωῶς καὶ ὁ Westermann⁶⁵.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐρευνητῶν ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Βασίλειος Βέλλας διεισδύει κατὰ τρόπον ἄνετον καὶ μετ' ἐμφανοῦς φυσικότητος εἰς τὸ θεολογικὸν βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ οἰκείου χωρίου τοῦ Ὡσηῆ 11,8 μὴ ὑπεισερχόμενος, ὅμως, εἰς λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ προβλήματος

62. Βλ. Th. Robinson, *Die Zwölf Kleinen Propheten* (Hosea bis Micha), Zweite verbesserte und vermehrte Auflage, Tübingen 1954, σελ. 45 (Handbuch zum Alten Testament). Πρβλ. καὶ Ἰ. Φούντα, *Ὁ προφήτης Ὡσηῆ*, Μάνδρα Ἀτακῆς 1998, σελ. 183-184.

63. «Καὶ εἰ μὴ Κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γομόρρα ἂν ὁμοιωθῆμεν. Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ἄρχοντες Σοδόμων· προσέχετε νόμον Θεοῦ, λαὸς Γομόρρας».

64. Βλ. Th. Robinson, μν. ἔργ., αὐτόθι. Ὡσαύτως βλ. καὶ *La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l' École Biblique de Jérusalem*, Paris 1961, σελ. 1220 (ἐν Ὡσηῆ 11,8). Οὕτως ἀκριβῶς ἔχει καὶ ἡ ἐπιρρημένη καὶ βελτιωμένη νέα γαλλικὴ ἔκδοσις, ἐκ τῆς ὁποίας προήλθε καὶ ἡ ἀξιόλογος γερμανικὴ «*Neue Jerusalemener Bibel, Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalemener Bibel, Neue bearbeitete und erweiterte Ausgabe deutsch, herausgegeben von Alfons Deissler und Anton Vögtle in Verbindung mit Johannes M. Nützel*, Achte Auflage, Freiburg im Breisgau 1985, σελ. 1298. Φαίνεται δὲ ὅτι παρόμοιον τι φρονεῖ καὶ ὁ Deissler, ἐνθ' ἄνωτέρω.

65. Βλ. C. Westermann, *Genesis*, I. Teilband, Gen. 1-11, Neukirchen 1974, σελ. 699 (Biblischer Kommentar).

τοῦ σχετιζομένου πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν πόλεων Ἀδαμὰ καὶ Σεβωείμ, προφανῶς διότι πιστεύει, οὗτος, ὅτι δὲν ἔχει διασωθῆ ἢ σχετικὴ διήγησις⁶⁶. Ἡ τοιαύτη ἄποψις πρέπει νὰ θεωρητῆ λῆαν πιθανή. Διὰ τὴν μὴ διάσωσιν δὲ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διηγήσεως, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δοθῆ ἢ ἐξηγήσις, ὅτι αἱ δύο αὗται πόλεις ἦσαν δευτερευούσης σημασίας καὶ μᾶλλον ἄσημοι, ὡς περίπου ἐλέχθη προηγουμένως. Τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι μνημονεύονται ὡς πόλεις παράλληλοι πρὸς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρραν, μαρτυρεῖ ἐμμέσως, ὅτι δὲν ἦσαν ἀνάξια προσοχῆς. Πιθανώτατα ὑπῆρχε καὶ περὶ αὐτῶν κάποια σχετικὴ παράδοσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίσθη ὁ Ὡσηέ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τίποτε ἀπολύτως περὶ αὐτῆς. Οὕτω δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν προεκτεθεῖσαν εὐλογοφανῆ ἄποψιν τοῦ Βέλλα. Ἐνεκα, ὅμως, τῶν ὀπωσδήποτε περιορισμένων ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ σημερινῶν γνώσεών μας, αἱ ὁποῖαι δὲν βασιζονται ἐπὶ εἰδήσεων ἀπολύτως ἐξηκριβωμένων, εἶναι ἐπόμενον νὰ καθίσταται πλέον δυσχερῆς ἢ συναγωγὴ θετικῶν καὶ ἀσφαλῶν συμπερασμάτων ἐπὶ τοῦ ὑφισταμένου προβλήματος.

Ἐὰν ἐν συνεχείᾳ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν του, ὅτι περὶ τῆς πέμπτης πόλεως τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως γίνεται ἀκόμη ὀλιγότερος λόγος, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ συντάκτης τῆς σχετικῆς διηγήσεως σημειώνει κατὰ τρόπον ὑπομνηστικόν, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἢ Σηγῶρ⁶⁷ –προφανῶς διότι εἶχεν ἤδη λησμονηθῆ αὕτη, ἀφοῦ ἦτο καὶ μικρά, συγκρινομένη πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς οἰκείας⁶⁸ περιοχῆς–, θὰ πρέπει νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἄποψιν, ὅτι ἢ μὴ εὐρυτέρα διάδοσις τῆς σχετικῆς πρὸς τὴν τραγικὴν καταστροφὴν τῆς Ἀδαμὰ καὶ τῆς Σεβωείμ παραδόσεως ὀφείλεται, ἐνδεχομένως, καὶ εἰς τὴν μειωμένην δυναμικὴν αὐτῶν παρουσίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου ἐκείνου. Θὰ ἠδύνατό τις δὲ νὰ λάβῃ ἐπὶ πλέον ὑπ' ὄψιν του ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἐνῶ γίνονται πολλαὶ ἀναφοραὶ εἰς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρραν⁶⁹, δὲν ὑπάρχει, ἐν τούτοις, οὔτε μία μαρτυρία διὰ τὴν Ἀδαμὰ καὶ τὴν Σεβωείμ, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν ὄντως μικρὰν

66. Βλ. Β. Βέλλα, Ἔσηέ, Ἀθήναι 1947, σελ. 114 (Ἑρμηνεῖα Παλαιᾶς Διαθήκης).

67. «Βαλὰκ (αὕτη ἐστὶ Σηγῶρ)» (Γέν. 14, 2. Βλ. καὶ στίχ. 8).

68. Ὡς ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν, τὸ ὄνομα αὐτῆς σημαίνει μικρὰ (πόλις), ταπεινή, μὴ ὑπολογίσιμος καί, ὡς ἐκ τούτου, κοινωνικῶς ἀξιοκαταφρόνητος.

69. Βλ. Ματθ. 10,15. Μάρκ. 6,11. Ρωμ. 9,29. Β' Πέτρο. 2,6. Ἰουδ. 7 (τὰ Σόδομα ὁμοῦ μετὰ τῆς Γομόρρας) καὶ Ματθ. 11,23,24. Λουκ. 10,12,17,29. Ἀποκ. 11,8 (τὰ Σόδομα μόνον).

καὶ ὀλιγότερον σημαντικὴν πόλιν Σηγώρ.

Ταῦτα δύνανται, ἀσφαλῶς, νὰ σημαίνουν, ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀμφιβάλλῃ τις περὶ τοῦ ὅτι τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γομόρρα ἦσαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις τῆς ὡς ἄνω ὁμοσπονδίας τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως καὶ ὅτι μᾶλλον δι' αὐτὸν τὸν λόγον μνημονεύονται πρωτίστως καὶ κυρίως αὐταί, ἐνῶ αἱ ἄλλαι συμπεριλαμβάνονται ἀπλῶς εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν, χωρὶς νὰ εἶναι σημαίνουσαι, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρονται ἰσοδυνάμως, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἰσοτίμως πρὸς τὰς δύο πρώτας. Αἱ Ἄδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ εἶναι πόλεις - περιοχαί, αἱ ὁποῖαι σχετίζονται γεωγραφικῶς πρὸς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρραν, καταστραφεῖσαι συγχρόνως μετ' αὐτῶν. Ἐν Ὡσηὲ δὲ 11,8, ὅπου, ὡς εἶδομεν ἤδη, γίνεται σαφῆς λόγος περὶ αὐτῶν, οὐδὲν ἀναφέρεται, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τυχὸν σχέσεις τῶν δύο τούτων ἐπιμάχων πόλεων πρὸς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρραν, αἱ ὁποῖαι εἶναι περισσότερο γνωσταὶ κυρίως ἐκ τοῦ παρομιωδῶς τραγικοῦ τέλους των.

Δὲν θὰ ἦτο ἀπορρίψιμος, ἐνδεχομένως, ἡ σκέψις, ὅτι ὑπὸ τὰς λέξεις Ἄδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ ἔχομεν μίαν ἄλλην ὀνομασίαν τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας⁷⁰. Τοῦτο, ὅμως, θὰ προσέκρουεν εἰς τὰ ἐν Γέν. 14,2, ὅπου ἀναφέρονται ὅλαι (καὶ αἱ πέντε) πόλεις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Σοδομιτικῆς ὁμοσπονδίας καὶ μάλιστα ἐκάστη ἐξ αὐτῶν μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς, ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τῆς τελευταίας πόλεως (τῆς Σηγώρ), τῆς ὁποίας δὲν μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως, παρατηρουμένου τοῦ σχετικοῦ τούτου κενοῦ καὶ εἰς τὸν στίχον 8. Θὰ προσέκρουεν, ἐπίσης, καὶ εἰς τὰ ἐν Δευτ. 29, 22, ἐπιθέμενα, ὅπου ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς ὁμιλεῖ εὐθέως περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν ἐν λόγῳ τεσσάρων τραγικῶν πόλεων ὀνομαστικῶς.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔκτασιν, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὴν Ἄδαμὰ καὶ τὴν Σεβωεὶμ ποινῆς, αὕτη θὰ εἶχε κριθῆ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἰδιαίτερος αὐστηρὰ καὶ σκληροτάτη, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι, κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Ὡσηὲ 11,8, ὁ ἠθικῶς καὶ ψυχικῶς εὐαίσθητος καὶ λίαν τρυφερὸς οὗτος προφήτης θλίβεται καὶ ἀγωνιᾷ, φοβούμενος μήπως ὁ Θεὸς ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν ἰσραηλιτικὸν λαὸν τὴν ποινήν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐπιβάλλει προηγουμένως εἰς τὰς δύο ταύτας ἀτυχεῖς πόλεις. Καὶ εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι θὰ

70. Πρβλ. καὶ H. Holzinger, ἐνθ' ἄνωτέρῳ.

ὑπῆρχε κάποια παράδοσις περὶ τῆς καταστροφῆς καὶ αὐτῶν, σχετικῆ ἀλλ' ἴσως ὄχι ἢ ἰδίᾳ πρὸς ἐκείνην, ἢ ὁποῖα ἀφεώρα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας⁷¹. Ἐπὶ πλεον πρέπει νὰ θεωρητῆται σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἢ ἐν λόγῳ παράδοσις ἔχει ἀπολεσθῆ, ὡς φρονεῖ καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν ὁ μακαριστὸς Καθηγητῆς Βασίλειος Βέλλας, καθ' ᾧ εἶδομεν προηγουμένως.

Δέον νὰ σημειωθῆ περαιτέρω, ὅτι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐρμηνευτῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ἐπίμαχοι Σοδομικαὶ πόλεις Ἀδαμὰ καὶ Σεβωεὶμ θεωροῦνται ὡς ὄλοσχερῶς καταστραφεῖσαι διὰ πυρός, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὰς ἄλλας πόλεις, τὰς ἐπίσης μετ' αὐτῶν ἐμπρησθείσας, ἦτοι τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρραν⁷². Οὕτω καὶ αἱ τέσσαρες αὐταὶ βιβλικαὶ πόλεις θὰ ἐγνώρισαν, κατ' αὐτούς, τὴν ἰδίαν τραγικὴν τύχην. Περὶ τῆς πέμπτης δὲ πόλεως, τῆς μικρᾶς Βαλάκ, τῆς ἄλλως Σηγῶρ καλουμένης, καὶ τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ, ὁ Προκόπιος ὁ Γαζαῖος διασφῆζει τὴν πληροφορίαν, καθ' ἣν «φασὶ τινες, ὅτι οὐ κατεστράφησαν οἱ εἰς Σηγῶρ, ἀλλὰ κατεπόθησαν» (κατεποντίσθησαν). «Διὸ καὶ Ἐβαλά' ἐκλήθη, ὃ ἐρμηνεύεται ἑκαποθεῖσα» (καταποντισθεῖσα)⁷³. Ἡ ἐνδιαφέρουσα αὕτη πληροφορία, προερχομένη, προφανῶς, ἀπὸ προγενεστέρου τοῦ Προκοπίου ἐρμηνευτάς, εἶναι ὁπωσδήποτε παράδοξος καὶ ἀνεπιβεβαίωτος. Πρέπει, πάντως, νὰ λεχθῆ, ὅτι τὸ ἐβραϊκὸν ῥῆμα *baal'*, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Bela'* (καθ' Ὁ Βαλάκ), ἔχει τὴν ἐννοίαν τοῦ «ἐξαφανίζομαι», «καταβροχθίζομαι», «καταπίνομαι», «καταποντίζομαι», «χάνομαι».

* * *

Κατόπιν τῆς διενεργηθείσης, ὡς ἄνω, ἐρεύνης, ἀντιλαμβάνεται τις, ὅτι δὲν εἶναι σχεδὸν τίποτε περισσότερον γνωστὸν περὶ τῶν ἐξαφανι-

71. Πρὸβλ. καὶ C. Dogniez-M. Harl, *Le Deutéronome*, Paris 1992, σελ. 303 (La Bible d' Alexandrie).

72. Βλ. σχετικῶς ἐν J.-P. Migne, P.G, τόμ. 66, στήλ. 192 (Θεοδώρου Ἀντιοχείως, Ἐπισκόπου Μοψουεστίας, Ἐρμηνεῖα Ὡσηε τοῦ προφήτου), τόμ. 71, στήλ. 272-273 (Κυρίλλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Ἐξήγησις ὑπομνηματικὴ εἰς τὸν Ὡσηε), τόμ. 81, στήλ. 1612 (Θεοδωρήτου, Ἐπισκόπου Κύρου, Ἐρμηνεῖα εἰς τὸν προφήτην Ὡσηε), τόμ. 126, στήλ. 765 (Θεοφυλάκτου, Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, Ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ὡσηε).

73. Βλ. ἐν J.-P. Migne, μν. ἔργ., τόμ. 87, στήλ. 373 (Προκοπίου Γαζαίου, *Εἰς τὴν Γένεσιν ἐρμηνεῖα*).

σθεισῶν πόλεων Ἀδαμὰ καὶ Σεβωείμ, πλὴν τοῦ ὅτι κατεστράφησαν καὶ αὗται ὑπὸ τραγικὰς μᾶλλον συνθήκας, ὁμοῦ μετὰ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, καθ' ἃ μαρτυρεῖ τὸ χωρίον Δευτ. 29,22⁷⁴. Συγχρόνως ἀποδεικνύεται, ὅτι στεροῦμεθα, πράγματι, οἰωνδήποτε βιβλικῶν πληροφοριῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν καταστροφὴν ταύτην, ὅπως ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐπακριβοῦς γεωγραφικῆς θέσεως τῶν πόλεων τούτων. Ἐν προκειμένῳ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἡ ἄποψις τοῦ Nötscher, καθ' ἣν γνωρίζομεν μόνον ἓκ μὲν τῶν χωρίων Γέν. 10,19 καὶ 14,2,8, ὅτι αἱ Ἀδαμὰ καὶ Σεβωείμ μνημονεύονται ὡς πόλεις γειτνιαζούσαι πρὸς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρραν, ἓκ δὲ τοῦ Δευτ. 29,22, ὅτι εἶχον τὴν ἰδίαν μετ' αὐτῶν τύχην⁷⁵. Θὰ ἠδύνατό τις δὲ νὰ υἰοθετήσῃ καὶ τὴν ἄποψιν τοῦ Wolff, καθ' ἣν ὁ συντάκτης τοῦ ἐν ᾿Ωσηὲ 11,8 προβληματικοῦ καὶ αἰνιγματικοῦ κειμένου⁷⁶, ἔχει ὑπ' ὄψει τοῦ τὴν ἓκ τοῦ Δευτ. 29,22⁷⁷ γνωστὴν παράδοσιν περὶ τῶν τραγικῶν πόλεων Σοδόμων καὶ Γομόρρας⁷⁸.

Συναφῶς πρὸς ταῦτα ἀποδεικνύεται, ὅτι ὑπάρχουν ἐν προκειμένῳ ποικίλαι ἰσραηλιτικαὶ παραδόσεις, οὐχὶ ἐπαρκῶς γνωστῆς προελεύσεως μὴ συμφωνοῦσαι δὲ ἀπαραιτήτως μεταξὺ τῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς πέντε πόλεις τῆς ὁμοσπονδίας τῆς Σοδομικῆς Πενταπόλεως γενικῶς καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἱστορίαν των καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ φρικαλέον τέλος τῶν τεσσάρων τουλάχιστον ἐξ αὐτῶν. Ἐνταῦθα θὰ εἶχε τὴν ὀρθὴν θέσιν τῆς ἠ ἐνδιαφέρουσα ἄποψις τοῦ Westermann, καθ' ἣν ἐν Γέν. 19,24 («καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον, καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐξ οὐρανοῦ») καὶ 19,25 («καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν περιχώρον καὶ πάντας τοῦ κατοικοῦντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ ἀνατέλλοντα ἐκ τῆς γῆς») πρόκειται περὶ δύο πρωταρχικῶς διαφερουσῶν παλαιῶν παραδόσεων⁷⁹. Περὶ τῶν ποικιλοτρόπως ἐμπλεκόμενων σχετικῶν παραδόσεων, δέον νὰ ὑπογραμμισθῇ, ὅτι αὗται εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἓκ μέρους πάν-

74. Πρβλ. καὶ H. Guthe, *Hosea*, ἐν E. Kautzsch-A. Bertholet, μν. ἔργ., Zweiter Band, σελ. 18 (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τοῦ 1923).

75. Βλ. F. Nötscher, *Zwölfprophetenbuch oder Kleine Propheten*, Würzburg 1948, σελ. 32 (Echter Bibel).

76. «Ὡς Ἀδαμὰ θήσομαί σε καὶ ὡς Σεβωείμ;».

77. «...ὡσπερ κατεστράφη Σόδομα καὶ Γόμορρα, Ἀδαμὰ καὶ Σεβωείμ, ἃς κατέστρεψε Κύριος ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ».

78. Βλ. H. W. Wolff, *Dodekapropheton, I, Hosea*, Neukirchen 1961, σελ. 260 (Biblischer Kommentar).

79. Βλ. C. Westermann, μν. ἔργ., σελ. 374. Πρβλ. καὶ σελ. 134 τῆς παρούσης ἐργασίας.

των τῶν ἐρευνητῶν, ἀκόμη δὲ καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θέλουν, εἴτε ἐξ ἀνάγκης, εἴτε ἐξ οἰουδήποτε ἄλλου λόγου, νὰ ἀντιπαρέρχονται τὰς περὶ τῶν πεντατευχίων καὶ ἄλλων παλαιοδιαθηκικῶν πηγῶν γνωστὰς καὶ ἐπιβληθείσας πλέον θεωρίας, διότι μόνον τοιοῦτοτρόπως θὰ δυναθῶν οὗτοι νὰ καταλήξουν εἰς σοβαρὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα. Καὶ θὰ ἐπιτύχουν νὰ αἰτιολογήσουν καὶ νὰ ἐξηγήσουν τὰς πάσης φύσεως διαφορὰς, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται μεταξύ τῶν σχετικῶν βιβλικῶν κειμένων, λόγῳ τῶν ποικίλων πηγῶν, ἐξ ὧν προέρχονται ταῦτα. Διότι ἐφ' ὅσον προέρχονται ἀπὸ διαφόρους τοιαύτας, εἶναι ἐπόμενον, ἢ τοῦλάχιστον ἐνδεχόμενον, νὰ μὴ συμφωνοῦν βασικῶς τὰ ἐπὶ μέρους κείμενα καὶ νὰ παρουσιάζουν παραλλαγὰς ἢ καὶ διαφορὰς μεταξύ των. Ἐὰν σημειωθῆ, ὅτι ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἰσραηλιτικῶν παραδόσεων διαφαίνεται εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀπόψεων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σπουδαιότητα μᾶς ἐκάστης ἐκ τῶν πέντε τούτων ὁμοσπόνδων πόλεων, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν θέσιν τούτων εἰς τὴν καθόλου παλαιοδιαθηκικὴν παράδοσιν.

Ἦδη, ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν σχετικῶς πρὸς τὴν παροιμιώδη συμφορὰν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστη ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἡ Σοδομιτικῆς Πεντάπολις, ἐνδείκνυται νὰ σημειωθῶν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπὶ πλέον, ὅσον ἀφορᾷ, εἰδικώτερον, εἰς τὰς ἐπὶ μέρους πληγείσας πόλεις, τὰς ἀπαρτιζούσας αὐτήν: Αἱ δύο πρῶται ἐξ αὐτῶν, ἡτιθεὶ τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γομόρρα, ἐμφανίζονται ὅτι κατ' ἐξοχὴν αὐταὶ ὑπέστησαν τὴν γνωστὴν συγκλονιστικὴν καταστροφὴν, κατόπιν ἡφαιστειακῆς, ὡς φαίνεται, ἐκρήξεως καὶ σφοδροτάτης σεισμικῆς δονήσεως, καὶ ὅτι, καταποντισθεῖσα ἐν συνεχείᾳ, ἐξηφανίσθησαν ὀλοσχερῶς. Περὶ δὲ τούτων μαρτυροῦν, ἐμμέσως μᾶλλον καὶ οἰονεὶ ὑπαινικτικῶς, πλεῖστα ὅσα χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς τὰ ἐν Γέν. 13,10,19,24-25. Ἠσ. 1, 9,13, 19. Ἱερ. 27(50), 40,29(49), 18. Ἀμώς 4,11 καὶ Σοφ. 2,9. Αἱ προβληματίζουσαι, ἐξ ἄλλου, καὶ αἰνιγματικαὶ πόλεις Ἄδαμὰ καὶ Σεβωείμ, αἱ ὁποῖαι μνημονεύονται, ὡς εἶδομεν, ἐν Ὡσηὲ 11,8, ὡς, τρόπον τινά, παράλληλοι αὐτῶν πόλεις, σχετικῶς πρὸς τὴν κατ' αὐτῶν ἐπελθοῦσαν τραγικὴν συμφορὰν, ἐμφανίζονται ὡς ὑποστᾶσαι τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Γομόρρα καταστροφὴν.

Ὡς πρὸς τὴν πέμπτην κατὰ σειρὰν πόλιν τῆς Σοδομιτικῆς Πενταπόλεως, τὴν Σηγῶρ, αὕτη φαίνεται ὅτι δὲν ὑπέστη σημαντικὴν τινα καταστροφὴν. Ἀναφέρεται μόνον εἴτε ὡς ἡ πέμπτη, ἀπλῶς, πόλις τῆς ὁμοσπονδίας καὶ μὴ καταστραφεῖσα κατὰ τὴν τρομακτικὴν συμφορὰν, εἴτε ὡς ἡ διαφυγοῦσα ταύτην, πρὸς χάριν τοῦ καταφυγόντος ἐκεῖ

καὶ τελικῶς διασωθέντος Λώτ, ὁμοῦ μετὰ τῶν δύο θυγατέρων αὐτοῦ. Πράγματι δέ, συμφώνως πρὸς τὰς ἐν Γέ ν. 19, 19-23 πληροφορίας, ἡ Σηγώρ δὲν κατεστράφη καὶ, βεβαίως, δὲν ἐξηφανίσθη, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν κατέρρευσαν αἱ ἄλλαι τέσσαρες πόλεις τῆς ὁμοσπονδίας. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιβεβαιωθῆ καὶ ἀπὸ μεταγενέστερα καὶ δὴ καὶ ἔγκυρα παλαιοδιαθηκικά κείμενα⁸⁰, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ ἐνδιαφέρουσας πληροφορίας τοῦ Ἰωσήπου⁸¹, δι' ὧν μαρτυριῶν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πόλις Σηγώρ συνέχιζε νὰ ὑπάρχη καὶ εἰς πολὺ βραδυτέρους χρόνους, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουδαίου τούτου ἱστορικοῦ, ἤτοι κατὰ τὸν Α' μ.Χ. αἰῶνα, ὑπὸ μεταβεβλημένην πῶς ὀνομασίαν («Ζοώρ» κ.ἄ.). Συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ λογίζεται καὶ αὕτη ὡς συμπεριλαμβανομένη μεταξὺ τῶν ἀδυσωπήτως καταστραφεισῶν πόλεων τῆς Σοδομικῆς Πενταπόλεως.

80. Βλ. Ἰησ. 15,5 («Ἡ καρδία τῆς Μωαβίτιδος βοᾷ ἐν αὐτῇ ἕως Σηγώρ»). Ἰερ. 31(48), 34 («Ἀπὸ κραυγῆς Ἑσεβῶν ἕως Ἐλεαλή αἱ πόλεις αὐτῶν ἔδωκαν φωνὴν αὐτῶν, ἀπὸ Ζογόρ» [sc. Σηγώρ – βλ. καὶ σελ. 130 τῆς παρούσης] «ἕως Ὠρωναίμ καὶ Ἀγλάθ-Σαλισία»).

81. Βλ. Φλαβίου Ἰωσήπου, μν. ἔργ. I, 11,4 («Ζοώρ ἔτι καὶ νῦν λέγεται») (βλ. καὶ σελ. 130, ὑποσημ. 7).